

УДК 327:325

## ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

**Юрій Мороз**

*Львівський національний університет імені Івана Франка,  
вул. Університетська 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. 239-41-32,  
e-mail: kf\_mvdp@franko.lviv.ua*

**Юлія Твердохліб**

*Рівненський державний гуманітарний університет,  
вул. С. Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33000, тел. 096-830-74-46*

Розглянуто інформаційно-психологічні операції як найпотужніший та найефективніший засіб досягнення політичних цілей в умовах гібридної війни. Подано дефініцію поняття «інформаційно-психологічна операція», висвітлено основні етапи планування, організації та проведення інформаційно-психологічної операції. Розглянуто відмінність інформаційно-психологічної війни від війни традиційної. Також висвітлено основні методи та засоби, які держава-агресор застосовує під час інформаційно-психологічної операції. Проаналізовано основні проблеми та труднощі, з якими зіштовхується країна-жертва інформаційно-психологічної агресії.

**Ключові слова:** гібридна війна; сучасна війна; інформаційна війна; інформаційна зброя; інформаційно-психологічна операція; заміна ціннісних орієнтацій; дестабілізація; маніпуляція.

Мета дослідження. Метою роботи є вивчення процесу організації та застосування інформаційно-психологічних операцій у гібридних війнах, а також дослідження складності реагування на інформаційно-психологічні атаки.

Джерельна база дослідження – наукові праці зарубіжних та вітчизняних політологів, дані аналітичних центрів. Тема дослідження є актуальною, оскільки сьогодні Україна живе в реаліях «гібридної» війни: проти нашої держави, окрім військових дій, розгорнуто масштабну та ефективну інформаційно-психологічну боротьбу.

Теоретичні та технічні аспекти інформаційно-психологічних операцій досліджені у працях таких науковців, як В. Богуш, В. Вепрінцев, І. Головін, В. Гудим, О. Джолос, А. Іващенко, В. Книш, С. Комов, Н. Костін, М. Лібікі, А. Манойло, Р. Марутян, В. Махнін, І. Панарін, А. Петренко, В. Петрик, О. Полякова, М. Попов, Г. Почепцов, Д. Присяжнюк, А. Прохожев, С. Расторгуєв, О. Романчук, А. Рось, В. Смолянук, А. Тарас, В. Телелим, Н. Турко, О. Феклістов, В. Фомін, Д. Фролов, П. Черник, А. Черняк, П. Шевчук, М. Шпура, А. Шумка та інших.

Важко виокремити хоча б одну сферу сучасного життя, яка не залежить від розвитку інформаційних технологій. Їх застосовують і в освіті, і в медицині, в

економіці та бізнесі, у політиці та військовій сфері. Вплив інформаційних технологій на останню зростає з кожним днем. Сучасні війни – це війни нового, «гібридного» типу, в яких інформаційна зброя стає головним засобом досягнення політичних цілей (інколи в комплексі з традиційною зброєю, інколи – самостійно). Сучасні війни ведуть в інформаційному просторі за допомогою специфічних інформаційних видів озброєння. Інформація може бути як у вигляді засобу захисту, так і нападу, і залежно від того, чий ресурс та пропаганда будуть потужнішими [7, с. 1]. Характер сучасних війн суттєво змінився, лєвова частка їхнього успіху належить вдалому проведенню інформаційно-психологічних кампаній (інформаційно-психологічних операцій) [3, с. 1].

У своїй праці «Операции информационно-психологической войны» автори В. Вєпрінцев, А. Манойло, А. Петренко та Д. Фролов визначають інформаційно-психологічну операцію як комплекс узгоджених та взаємопов'язаних заходів маніпулювання інформацією, що здійснюють за загальним планом з метою досягнення та утримання переваги через вплив на інформаційні процеси в системах противника [2, с. 1]. На думку В. Баранова, інформаційно-психологічна операція – це попередньо сплановане застосування засобів, форм і методів поширення інформації з метою впливу на суспільну свідомість широких верств населення (у цьому випадку використовують, зазвичай, фальсифіковані, анонімні та негласно субсидовані публікації, інформаційні та політичні дії із залученням відомих політичних лідерів, колишніх співробітників спецслужб і т. п.) [1]. На думку В. Г. Крисько, інформаційно-психологічна операція – це спеціально організований та професійно здійснюваний вплив на свідомість, почуття і волю противника для досягнення політичних цілей [4, с. 2]. Широке та вузьке тлумачення терміна «інформаційно-психологічна операція» подає І. Панарін. У широкому розумінні – це цілеспрямоване планомірне використання політичними опонентами пропаганди та інших засобів (дипломатичних, військових, економічних, політичних і т. д.) для прямого або непрямого впливу на думки, настрої, почуття і загалом на поведінку супротивника з метою змусити його діяти у визначених ними напрямках. У вузькому значенні ІПСО – це комплекс заходів пропагандистського та військового характеру, а також психологічних акцій з підтримки військових операцій і бойових дій своїх військ і здійснення психологічного тиску на особовий склад противника та його населення [6, с. 1].

На нашу думку, інформаційно-психологічна операція – це комплекс заздалегідь спланованих, узгоджених та реалізованих дій та заходів професійно підготовленими агентами держави-супротивника, що застосовують для захоплення і забезпечення абсолютного контролю над свідомістю суспільства держави та здійснення подальших впливів на нього методом психологічних тисків та маніпуляцій із застосуванням істинної та/або неправдивої інформації задля його дестабілізації, дезорієнтації та підготовки до успішного проведення подальших політичних та воєнних дій. Об'єктом ІПСО можуть бути політичні лідери, військовослужбовці, громадські активісти, священнослужителі,

бізнесмени, населення усієї держави-жертви або ж окремого її регіону. Мета ПІСО – нав'язати свою правду, вкорінити її у свідомість громадян, посягти у них страх та невпевненість у завтрашньому дні, змусити думати і діяти не так, як раніше, перестати довіряти уряду своєї держави, довести психологічними методами суспільство до стану готовності до початку бойових дій. Зауважимо, що внаслідок успішно здійсненої інформаційно-психологічної операції об'єкт ПІСО стає абсолютно підконтрольним агенту, який її проводить. На нашу думку, вплив агентів ПІСО має властивість зростати у геометричній прогресії, адже з кожним новим потоком поданої інформації об'єкт ПІСО щораз легше піддається контролю та зомбуванню. Зрештою настає момент, коли об'єкт достатньо «оброблений» і починає сам здійснювати інформаційно-психологічний вплив на інші об'єкти через свої канали (сім'я, друзі, колеги по роботі). Протистояти інформаційно-психологічній операції дуже складно, оскільки практично неможливо відстежити етап її планування та підготовки, а в період активної фази ПІСО держава, що стала об'єктом інформаційно-психологічної агресії, лише починає вивчення ситуації та її подальше прогнозування, втрачає багато часу на перепідготовку кадрів та здійснення контрзаходів.

На нашу думку, інформаційно-психологічна операція в умовах війни гібридного типу – це головний інструмент досягнення цілей, який не потребує значних фінансових витрат, є швидким і ефективним.

Інформаційно-психологічна війна має суттєві відмінності від звичайної війни, спрямованої на фізичне придушення противника. Вона повністю безконтактна. Її мета – вплинути на суспільну свідомість, щоб керувати людьми і змусити їх діяти проти своїх інтересів. Завдання інформаційно-психологічної війни – це не знищення фізичної сили, а знищення соціуму, щось на кшталт вірусного захворювання: вірус, що поселився у клітині, не змінює її форму, проте цілковито її руйнує. У такій війні пропаганда, шпіонаж, диверсії мають виключно додаткове значення, головне – це проникнення всередину системи противника, підірив його цілей, поглядів, світосприйняття. Мета інформаційно-психологічних операцій – нав'язати картинку (модель) світу, яка в подальшому забезпечить бажані типи поведінки супротивника [2, с. 2].

Інформаційна війна – це засоби, які передбачають збір, передачу, захист, маніпулювання, спростування, заперечення і знищення інформації, завдяки яким можна встановити перевагу над противником [3, с. 2]. Головна ціль інформаційно-психологічних операцій – це дестабілізація суспільного життя, розпад зсередини, що, своєю чергою, забезпечить успішне здійснення політичних, економічних та воєнних дій. Головне завдання інформаційно-пропагандистських акцій у процесі проведення ПІСО полягає в тому, щоб вплинути на духовну сферу (суспільну думку та настрої, які панують у суспільстві, ціннісні орієнтації, погляди, соціально-психологічний клімат), посягти страх та невпевненість перед майбутнім, викликати недовіру органам державної влади та державного управління, створити атмосферу незадоволення, посягти тривогу, сприяти виникненню опозиційних груп та стимулювати

антиурядову діяльність. Для проведення інформаційно-психологічної операції застосовують заходи впливу на визначені групи людей за допомогою ЗМІ, різноманітної друкованої, аудіо- чи відеопродукції, а також шляхом особистого спілкування, щоб викликати у них такі настрої чи поведінку, які б забезпечували досягнення політичних та воєнних цілей. Головними об'єктами впливу вважають лідерів політичних партій, громадських організацій, релігійних общин, найвпливовіших представників бізнесу, військової еліти та творчої інтелігенції. Такі заходи можуть застосовувати щодо особового складу військових сил, робітників, християн, державних службовців [2, с. 2]. Проте головною ціллю інформаційно-психологічних операцій є атака на соціосистему, що, зрештою, спричинить прийняття нею завідомо неправильного чи неадекватного рішення [5, с. 7]. Тобто, головна мета ІПСО – це заміна ціннісної матриці об'єкта впливу ІПСО.

Психологічна операція, зазвичай, налічує три етапи, де кожен наступний крок опирається на попередній:

1. Руйнування протидії, руйнування старої моделі (картини) світу, що даватиме змогу вивільнити нішу для проведення наступного етапу.
2. Введення нової інформації, зазвичай, абсолютно протилежної старій інформації.
3. Введення інформації щодо нових об'єктів.

Така схема дає змогу перейти від введення інформації до введення поведінки нового типу, яка опирається на нову інформацію, що стає можливим завдяки здійсненню змін у моделі світу у свідомості споживача цієї інформації.

Планування психологічної операції передбачає:

1. аналіз ситуації;
2. визначення концепції операції;
3. формулювання цілей стосовно до конкретної аудиторії;
4. вказівки щодо використання тем (значну увагу приділяють темам, яких потрібно уникати);
5. чіткі вимоги до підрозділів ІПСО і необхідної техніки;
6. координацію;
7. логістику та фінансування;
8. розклад операцій [2, с. 4].

Інформаційно-психологічні операції структурно можна представити як такі, що налічують три головні компоненти:

- інформаційно-рекламної і/чи інформаційно-пропагандистської діяльності;
- демонстраційних заходів;
- організаційно-практичної діяльності.

Інформаційно-пропагандистська (інформаційно-рекламна) діяльність передбачає кампанії, акції та окремі заходи з використанням засобів масової комунікації, а також прямі контакти з різноманітними аудиторіями із застосуванням відповідних прийомів та ефектів впливу на психіку людей.

Демонстраційні заходи – це акції та дії, головна відмінність яких від реальних практичних дій полягає в орієнтації не на їхній результат, а, насамперед, на використання психологічного впливу на людей. Такими діями можна вважати:

- загрозу застосування будь-яких санкцій та заходів щодо конкретних осіб чи організацій;
- проведення благодійних акцій;
- прийняття соціальних реформ тощо.

Ключовою відмінністю демонстративних дій від реальних практичних є їхня приуроченість до соціально значимих заходів: їх супроводжують ефективною рекламною кампанією, а кінцевий результат (зазвичай) відтермінують на невизначений період.

Організаційно-практичну діяльність реалізують у вигляді акцій та заходів забезпечувального характеру, які спрямовані на здійснення психологічного впливу на окремих осіб чи групи людей або на створення умов, які підвищують його ефективність та ефективність інформаційно-психологічних операцій загалом чи окремих інформаційно-пропагандистських акцій. У структурі такої діяльності вирізняють три основні групи організаційно-практичних дій:

1. Дії, спрямовані на організаційне, фінансове, матеріально-технічне та інше забезпечення інформаційно-пропагандистських (інформаційно-реklamних) акцій з використанням засобів масової комунікації.

2. Дії, спрямовані на забезпечення демонстраційних дій, різноманітних акцій підтримки, мітингів, демонстрацій, зборів, зустрічей і т. д.

3. Дії, спрямовані на проведення переговорів, залучення впливових прихильників; організація фінансової та іншої підтримки; проштовхування вигідних рішень в органах виконавчої та законодавчої влади на різних рівнях тощо. Здебільшого організаційні форми таких дій – політичні ігри та лобіювання [2, с. 5].

Виокремимо такі головні засоби застосування інформаційно-психологічних операцій:

1. дезінформація;
2. лобіювання;
3. маніпулювання;
4. пропаганда;
5. управління кризами;
6. шантаж [5, с. 258].

Під час планування та реалізації інформаційно-психологічних операцій агенти керуються певними принципами (правилами). Це, зокрема:

- здійснення інформування усіма можливими каналами, які сягають об'єктів ПСО;
- використання у пропагандистських акціях будь-яких аргументів та доведень, які можуть слугувати досягненню цілей ПСО;

- постійне формування та поширення повідомлень з викривленою, неправдивою і спеціальним способом підбраною інформацією, зокрема, й пліток;
- диференційований підхід до об'єктів пропагандистських акцій за віковими, національними, професійними та іншими ознаками;
- зміна складу пропагандистських матеріалів, способів та засобів їхньої подачі залежно від обстановки: від непомітного та прихованого маніпулювання до прямих закликів щодо активних дій;
- постійне вивчення психологічних особливостей та стану людей з метою розширення аудиторії об'єктів пропагандистських акцій шляхом використання спеціальних прийомів маніпуляційного впливу;
- використання в пропагандистських акціях громадян та інших осіб, які постійно проживають у країні-мішені інформаційно-психологічного впливу, або вихідців із цієї країни [2, с. 6].

Процес організації та проведення психологічних операцій має такі особливості:

1. Спонтанність, раптовість нанесення удару по противнику.
2. Прихованість стадії підготовки операції (у тім числі можливість прихованого, практично невовимого для розвідки противника маневрування силами і засобами, а також можливість їхнього швидкого та прихованого зосередження поблизу кордонів і життєво важливих комунікацій противника для раптового нанесення удару).
3. Ідеальні умови для маскуванню та приховуванню справжніх намірів, які створюють завдяки використанню методів психологічного та інформаційно-технічного впливу (засобів інформаційно-психологічної війни); можливість діяти під чужим прапором.
4. Відсутність матеріальних слідів агресії, які давали б змогу встановити дійсного агресора та притягти його до міжнародної відповідальності.
5. Відсутність необхідності фізичного вторгнення на територію противника та окупації цієї території для досягнення своїх цілей.
6. Бездіяльність основного воєнного потенціалу держави, яка стала жертвою інформаційно-психологічної агресії; фактична бездіяльність чи неефективність традиційних воєнно-політичних союзів, створених для відбиття спроб воєнного вторгнення.
7. Хороші можливості для нанесення жертві агресії (в умовах мирного часу) збитків, прирівняних до результатів воєнних дій на його території, без спеціального оголошення війни чи будь-яких змін у двосторонніх дипломатичних відносинах.
8. Серйозні труднощі, з якими зіштовхується держава – жертва агресії в процесі виявлення джерела інформаційно-психологічної агресії, її кваліфікації та з'ясування ступеня небезпеки виявлених атак, визначення інформаційних ресурсів та істинних масштабів і цілей агресії. Оскільки інформаційно-психологічні операції здійснюються таємно із дотриманням усіх засобів конспірації, виявити факти такого втручання можна тільки в результаті

складного процесу аналітичної реконструкції (відтворення замислу, структури; визначання мети, завдань, засобів і методів досягнення цілей тощо) такої операції за численними зовнішніми проявами та ознаками діяльності агресора, зафіксованими у фізичному та інформаційно-психологічному просторі. Такі труднощі ставлять жертву інформаційно-психологічної агресії в невідповідне становище, насамперед на початкових стадіях конфлікту, коли ситуація вимагає застосування негайних дій для запобігання заподіяння шкоди агресором. Зазначимо, що жертва агресії внаслідок латентності протікання організаційної та активної стадій інформаційно-психологічної операції, може виявити напад тільки на завершальній стадії такої операції, коли локалізувати шкоду уже навряд чи можливо.

9. Проблема вибору системи мір і засобів реагування на інформаційно-психологічну агресію, проблема запобігання нанесення інформаційно-психологічною агресією шкоди державним інтересам та проблема вибору адекватної відповіді (ударом на удар).

10. Відсутність воєнно-політичних блоків, союзів та коаліцій, покликаних забезпечувати колективну безпеку від зовнішньої агресії в інформаційно-психологічній сфері, внаслідок чого держава-жертва залишається один на один з агресором без будь-якої зовнішньої допомоги [2, с. 7].

Отже, інформаційно-психологічна операція – це потужний та ефективний засіб досягнення політичних цілей в умовах гібридної війни, що, як і сама гібридна війна, є новим викликом не лише для держави-жертви інформаційно-психологічної агресії, а й для всієї міжнародної спільноти та системи міжнародної безпеки, оскільки інформаційно-психологічна зброя – це відносно нова модель ведення війни, яку ще до кінця не дослідили і механізми протидії якій ще не розробили.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов В. Інструмент політичного принуждження [Електронний ресурс] / В. Баранов // Воєнно-промисловий кур'єр. – 2006. – Режим доступу : <http://vpk-news.ru/articles/1536>.
2. Вепринцев В. Операції інформаційно-психологічної війни [Електронний ресурс] / В. Вепринцев, А. Манойло, А. Петренко, Д. Фролов. – 2005. – Режим доступу : <http://psyfactor.org/psyops/psyops4.htm>.
3. Іжutowa І. М. Лїбікі : «Що таке інформаційна війна?» / І. Іжutowa // Вїйсько України. – 2014. – № 4. – С. 26.
4. Крысько В. Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / В. Г. Крысько. – Минск : Минск, 1999. – 181 с.
5. Манойло А. В. Государственная информационная политика в особых условиях [Электронный ресурс] / А. В. Манойло. – 2003. – Режим доступу : <http://www.evartist.narod.ru/text24/0022.htm>.
6. Панарин И. СМИ, пропаганда и информационные войны [Электронный ресурс] / И. Панарин // Поколение. – 2012. – Режим доступу : [http://propagandahistory.ru/books/Igor-Panarin\\_SMI--propaganda-i-informatsionnye-voynu/](http://propagandahistory.ru/books/Igor-Panarin_SMI--propaganda-i-informatsionnye-voynu/).
7. Шевчук П. Інформаційно-психологічна війна Росії проти України: як їй протидіяти / П. Шевчук // Демократичне врядування. – 2014. – № 13.

Стаття надійшла до редколегії 29.04.2016

Прийнята до друку 15.05.2016

**PSYCHOLOGICAL OPERATIONS IN HYBRID WARFARE****Yuriy Moroz**

*Ivan Franko National University of Lviv,  
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. 239-41-32,  
e-mail: kf\_mvdp@franko.lviv.ua*

**Julia Tverdokhlib**

*Rivne State Humanitarian University,  
12, S. Bandera Str., Rivne, Ukraine, 33000, tel. 096-830-74-46*

The development of information technologies influences on the all spheres of our life – education, medicine, economics, business, politics, and war. The impact of information technologies on the process of the waging of war is getting stronger every day. Today in wars of «hybrid» type information weapons and psychological operations are the primary methods of achieving political aims (sometimes in combination with traditional weapons, sometimes independently).

This article contains a definition of the term «psychological operation», highlights the key features of psychological warfare, the main differences from traditional warfare. The article reveals the aims of state carrying out psychological operations. This article focuses on the main stages of planning, organization and waging of psychological warfare. The article reveals basic methods and means which are used by the state-aggressor in carrying out psychological operations. The basic problems and difficulties caused by psychological warfare in the state-victim are also described in this article.

**Key words:** hybrid warfare; modern warfare; information warfare; information weapons; psychological operations; replacement values; destabilization; manipulation.

**ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОПЕРАЦИИ В УСЛОВИЯХ  
ВЕДЕНИЯ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ****Юрий Мороз**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,  
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел. 239-41-32,  
e-mail: kf\_mvdp@franko.lviv.ua*

**Юлия Твердохлиб**

*Ровенский государственный гуманитарный университет,  
ул. С. Бандеры, 12, г. Ровно, Украина, 33000, тел. 0968307446*

Представлена дефиниция понятия «информационно-психологическая операция», описаны основные этапы планирования, организации и проведения информационно-психологической операции в условиях проведения гибридной войны. Рассмотрены основные методы и средства, которые государство-агрессор применяет во время проведения информационно-психологической операции. Проанализированы основные проблемы и трудности, с которыми сталкивается страна-жертва информационно-психологической агрессии.



---

**Ключевые слова:** гибридная война; современная война; информационная война; информационное оружие; информационно-психологическая операция; замена ценностных ориентаций; дестабилизация; манипулирование.